

tekstu (choć w niewielkiej ilości) jest czerwonawy kolor tła, który zniechęca do czytania.

Podsumowując recenzowaną książkę, należy zwrócić uwagę, że jest to pozycja albumowa, która przybliży prace budowlano-remontowe prowadzone w diecezji włocławskiej. W swojej formie treściowej wydawnictwo powinno być zaliczone do prac podsumowujących działalność biskupa w tej dziedzinie, jednak brak obszerniejszych elementów teoretycznych powoduje, że bardziej ją odnajdujemy w formie wyrażenia „wdzięcznej pamięci”, co też potwierdza wstęp do pozycji. Ostatecznie jest to pozycja bardziej do oglądania niż czytania.

ks. Henryk Witczak

 <https://orcid.org/0000-0002-6542-3501>

hwitczak@eta.pl

„Studia Włocławskie”, t. 22, Włocławek 2020, 632 s.

<https://doi.org/10.52404/ttnwloc.stwl.23.40>

Tom 22. „Studiów Włocławskich” jest dedykowany księdzu profesorowi Ireneuszowi Werbińskiemu w jego 70. rocznicę urodzin. To dobra okazja, aby wyrazić wdzięczność, przypomnieć i wskazać wielki dorobek naukowy tego profesora w wymiarze ogólnopolskim, ale, co ważne, a może niedoceniane, w środowisku włocławskim. W dedykacji czyni to biskup włocławski Wiesław Alojzy Mering, gdy pisze: „Dostojny Jubilat był płodnym uczonym i jest autorem wielu bardzo ciekawych artykułów, książek, a także prac redakcyjnych: jest bowiem człowiekiem obdarzonym wieloma talentami, a także sprawnym i giętkim językiem” (s. 8). Ten wpis może stanowić podsumowanie wielkiej twórczej i naukowej pracy ks. Ireneusza Werbińskiego, którą cechuje oryginalność badawcza. Należy on do tych teologów duchowości, którzy tę dziedzinę nauki teologicznej wprowadzili na nowe tory badawcze, poszerzając jej zakres, oddziaływanie, znaczenie i jej umiejscowienie w ogólnym dorobku nauk teologicznych.

Pierwszą część 22. tomu „Studiów Włocławskich” stanowią artykuły omawiające dorobek naukowy ks. prof. I. Werbińskiego. Ten cykl artykułów otwiera artykuł ks. Henryka Witczaka *Promowanie kadr i dydaktyczne osiągnięcia ks. prof. zw. dr. hab. Ireneusza Werbińskiego*, który przypomina, że Jego dorobek naukowy Jubilata obejmuje 16 książek jego autorstwa i współautorstwa, oraz liczne artykuły naukowe, recenzje. Ks. I. Werbiński wypromował 175 prac magisterskich, 13 prac doktorskich. Recenzował 66 doktoratów i 3 nostryfikacje, 16 habilitacji. Głównym obszarem zainteresowań naukowych jest teologia duchowości, a dopełniają i poszerzają ją: historia Kościoła i patrystyka, teologia dogmatyczna i religioznawstwo oraz hagiografia, hagiologia i pedagogika chrześcijańska powiązana z psychologią. Duża liczba promowanych prac magisterskich, doktorskich wskazuje na jeszcze jedną bardzo ważną cechę: pragnienie dzielenia się wiedzą

i umiejętnością pracy naukowej wobec tych, którzy wkraczają na tę drogę. Za tę cechę altruizmu naukowego należy Jubilatowi wyrazić wdzięczność (s. 9–45).

Drugi artykuł to *Inspiracje biblijne w teologii duchowości ks. prof. zw. dr. hab. Ireneusza Werbińskiego* ks. Tomasza Michalskiego. Innowacyjnością naukową Jubilata, poszerzającą i ubogacającą teologię duchowości, jest Objawienie Boże, które jest źródłem podejmowanych badań. W wielu pracach naukowych zajmuje się świętością jako wyodrębnionym zagadnieniem teologii duchowości. U podstaw świętości chrześcijańskiej jest świętość samego Boga. Jezus Chrystus – biblijny Baranek jest wzorem i Nauczycielem świętości każdego chrześcijanina. Duch Święty to dar na drodze do świętości. Trójca Święta jako źródło świętości jest fundamentem biblijnej teologii. Ks. Michalski wskazuje na biblijne wzorce świętości obecne w pracach naukowych ks. Werbińskiego. Centralną postacią jest najpierw Maryja, następnie Apostołowie, a przede wszystkim św. Piotr i Paweł. Autor artykułu ukazuje też środki w drodze do świętości, jakie znajdują się w publikacjach ks. Ireneusza Werbińskiego. Należą do nich modlitwa, modlitewna lektura Pisma Świętego (*lectio divina*) (s. 46–56).

Ks. Adam Józef Sobczyk MSF w interdyscyplinarnym ujęciu duchowości katolickiej w publikacjach ks. prof. zw. dr. hab. Ireneusza Werbińskiego *Interdyscyplinarne ujęcie duchowości katolickiej w publikacjach ks. prof. zw. dr. hab. Ireneusza Werbińskiego* podkreśla, że Autor w sposób komplementarny, a zarazem nowatorski rozpatruje teologię duchowości w perspektywie innych nauk, a mianowicie od strony teologii, psychologii i pedagogiki. To pozwala widzieć duchowość człowieka w perspektywie Bożych wezwań jak i ludzkich uwarunkowań. Ze strony teologicznej ważne jest źródło duchowości, czyli Bóg. Duchowość współczesnego człowieka to duchowość jego życia (powołanie, zawód), a jednocześnie jedność tej duchowości w Bogu. Ks. Werbiński pisze o duchowości mężczyzn, kobiet, młodzieży, dzieci a także podejmuje zagadnienia z zakresu duchowości świeckich, duchownych, osób zakonnych. Wprowadzenie tych elementów interdyscyplinarnych do teologii duchowości ubogaciło tę dyscyplinę teologii. Rozpatrywanie teologii duchowości od strony pedagogicznej to niejako praktyczne jej zastosowanie. Bowiern poprzez wychowanie możemy formować odpowiednie postawy chrześcijańskie (s. 57–71).

Z kolei ks. Lech Król w artykule *Duchowość kapłańska w publikacjach ks. prof. zw. dr. hab. Ireneusza Werbińskiego* omawia szczegółowe zagadnienia duchowości kapłańskiej obecne w pracach naukowych Jubilata. Problematyka ta jest często poruszana w jego publikacjach. W badaniach podejmowane są zagadnienia tożsamości kapłańskiej, której źródłem jest zakorzenienie w Chrystusie Najwyższym Kapłanie, nieustannej formacji w świecie rozmytych wartości i postaw. Środkami są: słowo Boże, Eucharystia, modlitwa (Liturgia Godzin), kontemplacja, asceza. Ważną rolę w życiu kapłana odgrywają święci kapłani. Ks. I. Werbiński wskazuje w swoich badaniach na takie wzorce osobowe, jak: ks. Franciszek Blachnicki, bł. Stefan Frelichowski, sługa Boży Stefan Wyszyń-

ski, bł. ks. Jerzy Popiełuszko. To wszystko ma prowadzić do świętości życia kapłańskiego, a przez to do skutecznego oddziaływania pasterskiego (s. 72–90).

Do artykułów dokumentujących dorobek naukowy Księdza Profesora zamieszczonych w tym tomie „Studiów Włocławskich” należy także opracowanie ks. Wojciecha Cichosza *Duchowość małżeńsko-rodzinna w publikacjach Księdza Profesora Ireneusza Werbińskiego*. Zagadnienie duchowości małżeńskiej zostało poszerzone w pracy badawczej Jubilat o takie zagadnienia, jak: antropologia biblijna, etyka, psychologia czy edukacja. Tematyka ta została osadzona także w niełatwej perspektywie współczesności i jej problemach dotyczących życia małżeńskiego i rodzinnego. Co istotne, odnajdujemy tu nie tylko opis zastanej rzeczywistości, ale sposoby wyjścia z destrukcyjnych sytuacji w oparciu o chrześcijańskie wartości. Religia, a bardziej wiara, stanowi źródło mocy, scalania i rozwiązywania problemów współczesnej rodziny. Jubilat wskazuje na duchowe środki wspomagające rodzinę, do których należy liturgia i modlitwa, jak i na wzorce osobowe, zwłaszcza na Świętą Rodzinę (s. 91–106).

Drugą część „Studiów Włocławskich” stanowią artykuły z różnych dziedzin teologicznych; teologii biblijnej, teologii duchowości, prawa kanonicznego, historii – dedykowanych Księdzu Profesorowi. Cykl tych artykułów rozpoczyna *Prawo czy Chrystus wychowawcą? Chrystocentryczna koncepcja wychowania według Ga 3, 24* ks. Stanisława Jankowskiego. List do Galatów jest nie tylko pismem apologetycznym, ale i polemiką z błędami przeciwników autora. Istotą głoszonej przez św. Pawła Ewangelii jest wiara w Jezusa Chrystusa, który usprawiedliwia. Nie prawo, ale Jezus Chrystus może usprawiedliwić. Św. Paweł przytacza argument z dziedziny wychowania. Do czasu przyjścia wiary, prawo pełniło rolę sługi – opiekuna, którego zadaniem było prowadzić naród wybrany do Nauczyciela – Chrystusa. Prawo pełniło wówczas rolę służebną. Celem było dojście do wiary w Jezusa Chrystusa. List do Galatów dopełnia obraz wychowawczej misji Chrystusa, której istotą jest miłość (s. 109–131).

Ks. Waldemar Chrostowski w artykule pt. *Jubileusz w perspektywie biblijnej* wskazuje na wyjątkowość kalendarza biblijnego Izraela opartego na symbolice liczby siedem. Szczególne miejsce zajmuje szabat, a także rok szabatowy, obchodzony co siedem lat, czy rok jubileuszowy, obchodzony po siedmiu latach szabatowych, czyli co pięćdziesiąt lat. Jubileusz ma znaczenie ekonomiczne, społeczne, ale i moralne (s. 133–152).

Ks. Wojciech Hanc w artykule *50 lat Studium Józefologicznego. Rys historyczny* wskazał między innymi na wielki wkład do teologii józefologicznej środowiska włocławskiego, począwszy od biskupów ordynariuszy (bp A. Pawłowski, bp J. Zaręba). Podkreślił jego rolę w zarysowaniu programu badawczego przy tworzeniu się Studium Józefologicznego i jego realizacji oraz wkład w rozwój józefologii polskich teologów, diecezji włocławskiej i miejsca kultu – Kalisza (s. 153–170).

Ks. Dariusz Kowalczyk SJ w artykule *Prawda – doktryna – duszpasterstwo* (wcześniej wygłoszony jako referat we Włocławku na inauguracji roku akade-

mickiego 2019/20), podejmuje rolę określenia zadań instytutów naukowych, badawczych, szczególnie teologicznych. Zadania ich polegają, używając słów kluczowych, na: 1) odkrywaniu prawdy, 2) przekazywaniu doktryny, czyli nauki objawionej, 3) zastosowaniu doktryny w duszpasterstwie. W historii bowiem nie brakowało wybitnych teologów, którzy byli wybitnymi duszpasterzami (s. 171–189).

Cykl artykułów o duchowości otwiera opracowanie ks. Tomasza Kaczmarka *Nowa droga rozpatrywania świętości kanonizacyjnej w świetle listu apostolskiego Maiorem hac dilectionem*, w którym autor zauważa, że obok męczeństwa i heroiczności cnót podstawą do beatyfikacji może być ofiarowanie z miłości swojego życia. Jest to nowość, którą wprowadził papież Franciszek, a która może poszerzyć krąg błogosławionych i kanonizowanych (s. 190–197).

Artykuł bp. Henryka Wejmiana *Duchowość kapłańska jako obdarowanie* podejmuje zawsze aktualną i potrzebną problematykę duchowości kapłańskiej rozumianej jako obdarowanie. Obdarowującym jest Jezus Chrystus, Najwyższy Kapłan, obdarowanym kapłan mający udział w kapłaństwie Chrystusa. Pozytywny akcent położony na obdarowywaniu zobowiązuje obdarowanego do dzielenia się tym darem z innymi – wiernymi. Wyzwała złożony przez Chrystusa imperatyw dzielenia się darem (s.198–214).

Ks. Artur Niemira w artykule *Teologiczna aktualność nauczania Jana Pawła II na temat małżeństwa i rodziny w świetle adhortacji apostolskiej Familiaris consortio* podejmuje ważną w dobie kryzysu problematykę małżeństwa i rodziny w oparciu o objawienie, doświadczenie i nauczanie Kościoła, szczególnie papieża Jana Pawła II (*Familiaris consortio*) (s. 215–230).

Ks. Janusz Gręźlikowski opublikował artykuł *Nienaruszalność tajemnicy spowiedzi w prawie kanonicznym*. Stwierdza w nim, że sakrament pokuty należy do chrześcijaństwa i Kościoła i ze względu na jego znaczenie objęty jest klauzulą tajemnicy, która może być naruszona przez zdradę bezpośrednią czy pośrednią, co pociąga za sobą wynikające stąd sankcje prawne. Świadczy to o wielkiej trosce Kościoła w sprawowaniu tego sakramentu (s. 245–267).

Do opracowań z zakresu prawa kanonicznego należy artykuł ks. Janusza Boruckiego *Rozdział Kościoła od państwa. Recepcja doktryny Soboru Watykańskiego II w konkordacie między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 1993 roku*. Omawia on ciągle aktualne i w powszechnym odbiorze niezrozumiałe zagadnienie rozdziału Kościoła od państwa w oparciu o nauczanie Soboru Watykańskiego II. Fundamentem porozumienia staje się zasada wolności religijnej, autonomii Kościoła i państwa, ale także niezwykle ważna, a niezrozumiała przez oponentów zasada współdziałania na rzecz dobra wspólnego (s. 260–301).

Ks. Krzysztof Graczyk w artykule *Wpływ zaburzonej osobowości narkomana na dobro małżonków* ukazuje problematykę małżeńską w kontekście prawnym. Stwierdza, że podporządkowanie narkotykom, dzisiaj powszechne, doprowadza do zaburzeń psychicznych, afektywności, depresji, skupienia na sobie i wielu

innych problemów; nie pozwalają one osobie uzależnionej prawidłowo funkcjonować w rodzinie (s. 303–327).

W artykule *Podzieleni czy zjednoczeni w głoszeniu Jezusa Chrystusa wszystkim ludziom?* w oparciu o dokument Sekretariatu Papieskiej Unii Misyjnej pt. „Zjednoczeni w głoszeniu Chrystusa wszystkim ludziom. Vademecum Papieskiej Unii Misyjnej” ks. Jacek Kędzierski omawia misyjny wymiar Kościoła i zobowiązanie wszystkich, nie tylko duchownych, do głoszenia Ewangelii (s. 328–345).

Ks. prof. Kazimierz Panuś w artykule *Konstanty Szyrwid i jego kaznodziejskie opus vitae* kreśli sylwetkę wybitnego teologa, językoznawcy i leksykografa z przełomu XVI i XVII wieku, a przede wszystkim jego kaznodziejski dorobek, wydany jako *Punkty kazań* (s. 346–357).

Z kolei ks. Mariusz Chrostowski w artykule *O posłannictwie chrześcijan w pismach Leszka Kołakowskiego* stwierdza, że filozof ten wyznacza Kościołowi i chrześcijanom szczególne posłannictwo wynikające z jego misji. Kościół, który egzystuje między niebem a ziemią i jest depozytariuszem łaski, staje się obrońcą praw i głoszenia wartości. Kościół nie może być apolityczny i milczeć, gdy łamane są prawa człowieka, zaciera się granica między dobrem a złem (s. 358–366).

Ks. Paweł Szczepaniak w artykule *Idea sztuki i rola artysty w nauczaniu papieża Franciszka* przekonuje, że pontyfikat ten, choć przecież nie jedyny (Jan Paweł II), naznaczony jest otwartością i nowym spojrzeniem na Kościół, dowartościowuje sztukę i artystów. Papież posługujący się sztuką podporządkowuje ją praktyce duszpasterskiej (s. 367–381).

W artykule *Biblijne źródło medialnego areopagu* ks. Maciej Radej sięga w przedstawieniu tego tematu do biblijnych źródeł – wielkich mów misyjnych św. Pawła (Dz 13, 16–41; 17, 22–31; 20, 18–35); odnosząc je do współczesnego medialnego areopagu, który trzeba wykorzystać go jako miejsca głoszenia Ewangelii, koncentrującej się wokół dwóch biegunów tematycznych: Boga i człowieka (s. 367–390).

Do opracowań historycznych należy artykuł ks. Jozefa Dębińskiego *W 100. rocznicę wojny polsko-bolszewickiej*. Przedstawiono w nim najważniejsze epizody militarne, takie jak: wyprawa kijowska, bitwa warszawska (cud nad Wisłą), kontruderzenie znad Wieprza, bitwa pod Komorowem, bitwa nad Niemnem. Autor podkreślił bohaterstwo żołnierzy, ludności cywilnej, duchownych i znaczenia bitwy warszawskiej, która ocaliła niepodległość Polski i przekreśliła plany rozprzestrzenienia komunizmu na Europę Zachodnią (s. 391–414).

Trzecią część „Studiów Włocławskich” stanowią tzw. *Vladislaviensia*, dział zawierający opracowania odnoszące się do lokalnych instytucji, wydarzeń i osób. Tę część rozpoczyna artykuł Stanisława Kunikowskiego omawiający czterdzieści lat funkcjonowania Włocławskiego Towarzystwa Naukowego działającego na rzecz środowiska Włocławka i regionu (s. 417–431).

Siostra Bernadeta Żabierek ZSNM prezentuje niezwykle bogatą działalność Braci św. Józefa we Włocławku, którzy realizowali działalność dydaktyczno-

-wychowawczą, prowadzili warsztaty rzemieślnicze (introligatorski, szewski, krawiecki, szklarski, ślusarski, kowalski, tkacki, zegarmistrzowski). Inną formą ich aktywności było wspieranie biednej młodzieży, poprzez bezpłatne przyjmowanie jej do internatów czy kształcenie w poszczególnych zawodach, z jednoczesną dbałością o formację duchową (s. 432–468).

Ks. Henryk Witczak przedstawił duchowieństwo dekanatu konińskiego w diecezji kujawsko-kaliskiej. Ks. Kazimierz Rulka omówił nauczanie historii Kościoła we wrocławskim seminarium duchownym w latach 1945–2001. Podjął takie zagadnienia, jak: prezentacja wykładowców historii, wykłady – ich struktura i tematyka, pomoce (podręczniki, skrypty), księgozbiory wykładowców, seminaria naukowe. Ks. Antoni Poniński przedstawił sylwetkę wrocławianina z wyboru, prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego. Ks. Zdzisław Pawlak opisał naukową drogę wrocławskiego profesora z Uniwersytetu Warszawskiego, znakomitego biologa ks. Józefa Szulety. Ks. Paweł Obolewski w swoim artykule przedstawił kapliczki i krzyże przydrożne w parafii Białotarsk (s. 469–587).

Ostatnią część „Studiów Wrocławskich” stanowią: sprawozdanie z działalności Teologicznego Towarzystwa Naukowego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławku oraz recenzje kilku wydanych w ostatnim czasie książek (s. 591–620).

Na koniec można zadać pytanie: czy wielość i różnorodność zagadnień z różnych dziedzin teologicznych, i nie tylko, zamieszczonych w tym tomie – to zaleta czy wada? Ale jedno jest pewne, że przez ową różnorodność i wielość czytelnik może dokonać wyboru i ubogacić intelekt i ducha.

ks. Władysław Piechota

 <https://orcid.org/0000-0002-8445-0767>

wlpiechota@wp.pl